

Kovács Flóra: Egy emlékezés formái

(Makovecz Benjamin *Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről* című könyvéről)

hétfő, 10 február 2020 10:24

Makovecz Benjámín *Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről* című munkája emlékezéskötetnek minősítve hiánypótlónak tekinthető. A könyvtípusra jellemző egyéni és kollektív emlékezetet vegyítő arányok e műben azonban bizonytalanná teszik a befogadót. A fülszöveg – más aspektusból ugyan –, de találóan fejezi ki a besorolhatatlanságot.

Az előbbiekben jelzett tévovázás adódhat a megnyilatkozó kilétének kezdeti elfedéséből. Az olvasás során lapról lapra válik egyre nyilvánvalóbbá, hogy ki az emlékező. A kezdetben önmagát csak „pesti kisfiúként” említő személy lassan tárja fel múltját, így az M. I.-ként szereplő Makovecz Imréhez való kapcsolódását. A „pesti kisfiú” M. I. fia, jobban mondva M. I. feleségének a fia, aki apjának tekintette az építész [„S. Imrének pedig az elhagyott, de a dolgot elegánsan fogadó, utódával – legalábbis a pesti kisfiú érdekében – kulturált, baráti viszonyt tartó elvált férj szerepébe kellett beleszoknia.”], „[v]alahol mélyen és kimondatlanul mindig úgy hitte [M. I.], hogy a pesti kisfiú kapcsolatot tart S. Imrével – nem helytelenítette, sőt talán természet szerint valónak tartotta a dolgot (talán nem tudta teljesen értelmetlennek tekinteni és elfelejteni azt a hajdani elhatározást), de örült annak, hogy a pesti kisfiú nem csak a hétéves kora óta viselt vezetékneve szerint *Makovecz*.”, 67., 157.]. M. I. tanítása és S. Imre megjegyzései időnként mintha keverednének a „pesti kisfiúban”, aki még felnőtt is szeretne rendet tenni „öröksége” elemei között [„Az elejtett, a legkevesbé sem útmutatásnak, eligazításnak szánt mondatok különös módon mintha nem a megfelelő *Imrék* szájából hangzottak volna el”, 179.].

A könyv a lábjegyzet formájával nem mást választ tehát, mint a szüntelen magyarázó, kommentáló feladatot, amely részint adódhat az örökség sorra vételéből. Jóllehet az egyén megkísérli elmesélni és értelmezni saját múltját, a szavakba öntéssel el is távolítja magától azt. A *Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről* megszólalója ugyanakkor mintha nem tudná ezt elviselni, ezért újra és újra birtoka akarja venni múltját, továbbá múltjának meghatározó alakját, M. I.-t sem óhajtja átengedni másnak. Kissé úgy működteti a múltba révedés által az M. I.-vel való kapcsolatot, hogy óhatatlanul Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* regénye barátságdefiníciói jutnak eszünkbe.

Olvasás közben azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül az emlékezés természetének sajátosságait sem. Az emlékre mint anyagra jellemző az átalakulás akár az értelmezés révén. Ha ennek az anyagnak formát szeretnénk adni az írás során, egyéb változtatásokat viszünk végre rajta. Előfordulhat ez akaratlanul is. A könyv a tett tapasztalatait a kellő iróniával jól, reflektáltan érzékelteti: „[a] pesti kisfiú emlékei a remélnél is pontosabbnak bizonyultak, ami arra a feltételezésre bátorít, hogy memóriája a többi lábjegyzetben leírtakat is csak elfogadható mértékben torzította el” (74.).

Kiemelten az anyaggal dolgozó művészetek formáról gondolkodására szintén utalhat a lábjegyzetes megoldás. Ily módon tematizálja az irodalmi mű a formát megjelenítésében. A híres építésznek kívül a családban még a feleség, a „pesti kisfiú” és ez utóbbi felesége említődnek az anyaggal bíró művészetek alkotóiként. E „szereplők” mellett azonban fel-feltűnnek leginkább monogrammal a 20. század második felének magyar gondolkodói, képzőművészei. A rövidítések feloldása vezethetett volna egy-egy alkotás elemzéséhez, és az 1960-as, az 1970-es, az 1980-as évek szellemi közegének tényleges fejtegetése invenciózusabbá tehetné volna a Makovecz Imréről szóló munkát. Nem feledhető el György Péter pár évvel ezelőtti, *A hatalom képzelete* című könyvében található fontos megjegyzése sem annak vonatkozásában, hogyan viszonyult a hivatalos közeg 1957 és 1980 között az építészekhez.

Hiába tehát a különböző alkotókra való célozgatás, valós művészettörténeti vázolás nem megy végbe a *Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről*-munkában. Ennek oka lehet egyrészt a „pesti kisfiú” sokáig húzódo gyermek nézőpontja, másrészt az M. I. és az emlékező közötti eszmetörténeti, ideológiai különbség, feszültség, amelyet a kötet fogalmaz meg, harmadrészt pedig a könyv révén sugallta oly erős szétválasztás, amelyet M. I. szorgalmazhatott a család és a munka külön létéért. A gyermeki, alulnézeti perspektíva a könyv egészén végigvonul, a rajongás érzete, a ragaszkodás bizonygatása és néhol csak a két személyre tartozó párbeszéd részlet közlése mind ezt sugallja. Az eszmetörténet, az ideológiák eltérő szemlélése már messzebbre vivő következményekkel jár. M. I. térszemléletének lényegét mintha többször röviden felvillantaná a kötet, ám mélységében nem tér ki rá („építészként eleven, ritmikus és ősi emlékeket felkavaró formát adott magának a lakhelynek, a háznak is”, „[a]z épületek megmintázott, testet öltött lény voltát támasztja alá, hogy nemcsak arcuk van, hanem erős, konok és olykor uralkodni vágyó személyiségük is; bennük nemhogy lakni, de akár csak tartózkodni is *feladat*” 127., 213.). Azért gondolja a befogadó, hogy az épületelemzések elmaradása leginkább világnézeti különbségekhez köthető, mert az emlékező nem egy esetben – bár Arthur Koestler kapcsán utólagos helyesbítéssel – erre tér ki hangsúlyosan M. I. és saját kapcsolatának vizsgálatánál. Néhol a cinizmust súrolja a „pesti kisfiú” álláspontja.

A fentiek közül a munka és a családi közeg külön tartásának ellentmondani látszik a „pesti kisfiú” „alkotásainak”, jövőjének figyelemmel kísérése, véleményezése M. I. részéről.

A halálértelmezésekben rejlő formaváltás képzelete, azaz az egyén átalakulásának sejtetése távoli viszonyban lehet csak a lábjegyzetelés kötetbeli technikájával. Tény, hogy a még élő individuumnak nincs más esélye a már elhunyttal való kommunikációra, kizárólag a ráemlékezés és a közös múlt szakadatlan magyarázata, lábjegyzetelése. Erre történik halvány utalás Makovecz Benjámint munkájában: „Sz. M. talán jó nyomon járt, amikor M. I. távozása után néhány nappal Mártélyra ment, hogy megnézzé, nincs-e ott. Elképzelhető, hogy M. I. a Villányi úti szobát, a periton őrizte ágyat elhagyva csakugyan beült abba a lapos fenekű csónakba, és [...] végre sikerült *egyenesen* hajóznia úgy, hogy nem tűnt el a horizont alatt, és a szeptemberi ködben lassú evezőcsapásokkal távolodott az ég felé, Atlantiszba, a Baksába, Krisztushoz vagy a ködlovasokhoz” (222.).

Makovecz Benjamin *Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről* című könyve rejt magában megindító sorokat, érdekes leírásokat különösképpen a gyermekkoráról. Zavarba ejtő a kötet kapcsán az a tanácsalanság, hogy mennyire az egyéni, személyes és mennyire a nagyobb közösséget érintő emlékek kerüljenek előtérbe. Ez valójában nem feltétlenül a szerzőre tartozó gond. A befogadó elvárásainak kell módosulni, amit viszont nem tud eléggé sugallni a fülszöveg, amikor a műfajok közöttiséget állítja. A befogadó elismeri a kötet erőnyeit, mégis magára marad egy kissé, hiszen a Makovecz-épületek szemléléséhez nem talált társra e munkában, így mereng tovább a könyv kettőségein nem megbánva annak polcra való leemelését.

(Makovecz Benjamin: *Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről*, Budapest, Park Könyvkiadó, 2019.)